

Isten uralma az Ószövetség teológiájában

FODOR GYÖRGY

A szerző teológiai tanár, a PPKE Hittudományi Karán a Bibliai Nyelvek Tanszékének vezetője, 1999-től az egyetem általános rektorhelyettese.

¹O. Procksch: *Theologie des Alten Testaments*. Gütersloh, 1950, 582;

H. D. Preuss: *Theologie des Alten Testaments*.

Stuttgart–Berlin–Köln, 1992, 278. Deissler ezt így fogalmazza meg:

„A világgal és az emberrel kapcsolatos összes jövővárásnak az a végső horizontja, amit Pál apostol az 1Kor

15,28-ban ír: Isten lesz minden mindenben. Ez egyformán érvényes az ószövetségi és az újszövetségi eszkatológiára.”

In: A. Deissler: *Die Grundbotschaft des Alten Testaments*. Freiburg, 1972, 55.

²S. Mowinckel: *He That Cometh*. Oxford, 1956.

Nem szükséges biblikus szakembernek lenni ahhoz, hogy valaki tudja: Izrael istenhite jövőre irányuló (eszkatologikus). Egyes szerzők egyenesen a JHWH név jelentéséből vezetik le ezt a jövővárást: „Vagyok, akinek majd mutatni fogom magam” (Kiv 3,14).¹

Isten egyre intenzívebb kinyilatkoztatása egyben (királyi) uralmának kinyilvánítása is. Izrael üdvtörténeti tapasztalata az, hogy JHWH fokozatosan nyilatkoztatja ki uralmát és akaratát, miközben a biztos cél felé vezeti népét. „Akkor majd megtudjátok, hogy én vagyok JHWH” — ez a mondat többször is felbukkan a mózesi könyvekben és a prófétáknál. Érthető, hogy a hívő izraeliták mindig újabb és nagyobb epifániára (Isten-jelenésekre) várnak. Ezen belül nem csupán arról van szó, hogy JHWH mindinkább közel jön, hanem végérvényes eljövételéről is, amikor az ő uralma véglegesen kinyilvánul népe és az egész világ felett. Kiemelkedő jelentőséggel bír e tekintetben a „JHWH napja” kifejezés, amely a honfoglalással és a monarchiával kapcsolatos hagyomány-komplexumhoz tartozik, s amely úgy mutatja be JHWH napjának (harcának) s erre következő győzelmének kettős motívumát, mint ami szorososan összekötődik JHWH-nak mint királynak a trónra lépésével.

Elteltekve JHWH királyságának az ókori keleti szakrális királyeszméhez kapcsolódó elképzeléseitől, tény, hogy az Ószövetség könyveiben szilárd a meggyőződés: Isten minden fölött uralkodik. Uralkodik az égben, az „égiek” fölött (Iz 6,5), s királya ő a föld minden lakójának (Zsolt 96–99), mindenekelőtt a választott népnek (Zsolt 89,19). Király ő kezdettől fogva mindörökké. Vannak olyan kutatók, akik szerint Izrael a kultuszban évről évre megélte és megünnepelte JHWH egyetemes uralmát, „trónra lépését”. Az úgynevezett trónralépési zsoltárok (Zsolt 47; 93–100) ezen ünnep örömet fejezik ki a következő felkiáltással: „JHWH király lett! JHWH uralkodik!” (vö. Zsolt 47,9; 97,1 stb.).²

Ez az ősi hitvallás később fogalommá válik „az ő uralma” kifejezésben. A *malkút* szó nem helyhez köthető országot, királysá-

³Tarjányi Béla:
Az örömhír Márk
evangélista szerint.
Budapest, 1998, 98.

⁴Rózsa Huba:
Üdvösségközvetítők
az Ószövetségben.
Budapest, 2001, 21.

„Jahve napja”

Béke, jog,
igazságosság

got (*mamláká*^h) jelent, hanem dinamikus történést, Isten és ember(ek) között fennálló személyes kapcsolatot. A késő fogság utáni zsidó teológiában már elterjedt teológiai szakkifejezés a „JHWH uralma” vagy „egek uralma” (vö. Dán 2,33).³

Az Ószövetség hitvilágában tehát töretlen, sőt egyre szilárdabb az a meggyőződés, hogy JHWH királyi uralma eljön. Az erről szóló szövegek egyik csoportja szerint maga JHWH uralkodik (vö. Iz 24,3; Mal 3,1), másik szerint üdvösségközvetítőkön keresztül valósítja meg ezt. Ez utóbbi hagyományvonalhoz tartozik a végidőbeli királyi Messiás, valamint JHWH Szenvedő Szolgájának és a dicsőséges Emberfiának alakja.⁴ A „végidőbeli” kifejezés kapcsán annyit mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy nem valami egészen távoli, beláthatatlan jövőről van szó, hanem megélhető, elérhető, „evilágon belüli” történésről.

A hívő izraelita a hitben és a kultikus eseményekben megélte, hogy „JHWH uralkodik”. Azt is vallotta, hogy Isten gondviselése kiterjed minden előre, de tapasztalnia kellett: Izrael Istenének uralma nem nyilvánvaló minden ember számára. A történelem csúcspontja „az a nap”, JHWH napja lesz, amikor Isten kinyilvánítja uralmát az egész emberiség előtt (vö. Iz 60. 62; Dán 7; stb.).

A teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy Isten uralmának jövőbeli kiteljesedését nem mindenki várta feszülten, s ez különösen igaz a fogság utáni időszakra. Úgy tűnik, a szadduceus papság — amely a kultuszban és a Törvény megtartásában élte meg JHWH uralmát —, kevésbé osztotta a jövőre vonatkozó lelkes prófétai ígéreteket. A farizeusi mozgalom — melynek kezdetei a Kr. e. 2. századra nyúlnak vissza — számos tagja szintén abban látta Isten uralmának megvalósulását, hogy hűségesen megtartotta a Törvényt, amely által megélte JHWH jelenlétét és uralmát. Ezzel együtt — erről a Biblia számos könyve, a Biblián kívül pedig például Qumrán, valamint jó néhány „álmessiaszi” (és zelóta) mozgalom tanúskodik — nagyon sokan várták Isten végleges uralmának megvalósulását.

Isten uralmához szorosan hozzátartoznak a következő fogalmak: béke (*sálóm*=üdvösség, a szó teljes értelmében), jog és igazságosság. A béke (üdvösség) nemcsak a háborútól való menteséget, hanem a teljes, Isten által szándékolt harmóniát jelenti Isten és ember, valamint az emberek (közösségek) egymás közötti viszonyában, az élet minden területén. Hasonló súllyal szerepelnek az Isten uralmáról szóló szövegekben a „jog” és az „igazság(osság)” kifejezések, amelyek a védelemre szorulóknak Isten általi felkarolására vonatkoznak. Addig nem mehetnek „teljesen rendben” (vö. *sálóm*) a dolgok, ameddig vannak olyanok, akik anyagi szükségtől, nincstelenségtől, otthontalanságtól, szociális elnyomástól szenvednek. Isten a jog és az igazság legfőbb védnöke: ahova uralma kiterjed, ott megvalósul a szegények és elnyomottak védelme. Nyilván ennek hiánya miatt panaszkodik

és könyörög a próféta: „Olyanok vagyunk, mintha nem te uralkodnál rajtunk... Ó, bárcsak szétszakítanád az eget és leszállnál!” (Iz 63,19). Az Ószövetség teológiájában szinte „teodiceai” kérdés a jog és az igazságosság érvényesülése (az elnyomással és az erőszakkal szemben), hiszen ahol ez hiányzik, ott Isten tényleges uralma csorbát szenved. Hangsúlyoznunk kell, hogy a szóban forgó üdvösséges jövő kizárólag JHWH kegyelmi tette, akkor is, ha az általa kiválasztott dávidi királyon keresztül való sítja ezt meg: „Uralma növekedésének és a békének nem lesz vége Dávid trónján és királyságában, mert megerősíti és megszilárdítja azt jog és igazság által mostantól fogva mindörökké. A Seregek JHWH-jának féltékeny szeretete műveli majd ezt”. (Iz 9,6).

„Szent maradék”

Már említettük, hogy — különösen a fogság előtti és alatti — prófétáknál a „JHWH napja”, tehát a gyökeres változás várása nem a beláthatatlan jövőre irányul. Ennél is meglepőbb, s az Újszövetség szempontjából rendkívül jelentős, hogy a nagy fordulat (ítélet, illetve Isten uralmának kinyilvánítása) után olyan, a végidőben élő „szent maradék”-ot mutatnak be, amely a történelmen belül él Isten uralma alatt. Egyetlen példa is elég ennek igazolására: „Jákok maradéka olyan lesz majd a sok nép között, mint a harmat, amely az Úrtól jó, mint az esőcsepp a zöldellő mezőn: nem emberben bízunk, és nem szorul az ember fiára. Akkor Jákok maradéka olyan lesz majd a sok nép között, mint az oroszlán az erdő vadjai között” (Mik 5,6–7; vö. még Iz 9,1–5). Az idézett versekből nyilvánvaló, hogy a végidőbeli „maradék” közössége Isten kegyelmi tettének köszönhetően Isten uralma alatt él, míg mások („a sok nép között”) távol vannak attól.⁵ Jézus Krisztus követőinek „eszkatologikus szituációját” könnyebben megérthetjük a próféták imént idézett, jövőre irányuló szövegeinek segítségével.

⁵Ez az aktualizáló (praesentikus) eszkatológia Qumránban is megfigyelhető.

Az ószövetségi várakozások beteljesedése a Krisztus-eseményben

Összegzőképpen ezúttal is elmondhatjuk, hogy az újszövetségi „Isten uralma, Isten országa” fogalom és az ehhez kapcsolódó üdvösség, új egzisztencia valósága nem érhető meg az ószövetségi előzmények nélkül, s azt is, hogy az ószövetségi várakozások hogyan teljesednek be a Krisztus-eseményben. A végső napra azonban még mindannyian várunk, ahogy ezt az eszkatologikus zsidó Qaddis ima és a Miatyánk is tanúsítja: „A zsidó közösség és Jézus tanítványai ugyanazokkal a szavakkal könyörögnek Isten dicsőségének kinyilvánulásáért. S mégis egy nagy különbségről beszélhetünk. A Qaddisban egy olyan közösség imádkozik, amely még egészen a várakozás előudvarában áll. A Miatyánkban olyan emberek imádkoznak, akik tudják, hogy Isten kegyelmi műve, a nagy fordulat, már elkezdődött.”⁶

⁶J. Jeremias: *Neutestamentliche Theologie*. Gütersloh, 1973², 193.